

En af teaterns användbaraste skådespelerskor...

1782 noteras att perukmakaregesällen Jacob Rahm anställts hos perukmakaren vid Operan i Stockholm Louis Götz. Samtidigt anställs hustrun Christina Rahm, född Hintz, som aktris hos teaterdirektören Carl Stenborg. De är då båda i 20-årsåldern och åtminstone för Christina Rahm inleds en lång karriär som inte slutar förrän en bit in på 1800-talet. Hon framträdde i såväl dramatiska som andra roller och hade, sägs det, en vacker sångröst – ”en av teaterns användbaraste skådespelerskor!”

Mycket av 1700-talets teater är nära förknippat med Stenborg – far och son. Petter Stenborg (1719-1781) turnerade i landsorten och kämpade för skådespelandets utveckling. Han drev senare teaterverksamhet på flera platser i Stockholm. Sonen Carl (1752-1813) var operasångare och tog över faderns verksamhet. Teaterverksamheten i Stockholm utvecklades och i Humlegården spelades på den Stenborgska teatern folklustspel mm på svenska! Det finare folket fick hålla tillgodo med franska pjäser – ofta spelade av resande franska teatersällskap.

I slutet av 1700-talet skulle Stenborgs teater få ett uppsving. Bryggaränkan Kristina Nyman planerade nämligen att bygga en teater i Gamla stan. Den byggdes också med kungligt bistånd – inte minst när det gällde inredningen. Ingen privatteater i Sverige har någonsin kunnat uppvisa en sådan utsmyckning, står det i Sankt Eriks årsbok. Det var för övrigt den största teater som fanns 1782. Själva teaterlokalen låg en trappa upp. Huset i övrigt innehöll inte mindre än fyra krogar samt ett antal lägenheter. Carl Stenborg bodde i en mycket luxuöst inredd sådan, där det ofta hölls samkväm och fester.

När Svenska Teatern hade öppnats vid Munkbron 29 oktober 1784 fick verksamheten en större omfattning än någonsin tidigare. Några år senare, 1788, byter den namn till Komiska Teatern.

Ärnar han bli präst...?

Gustaf III såg den första föreställningen ”Gustaf Eriksson i Dalarne” och delade efteråt ut presenter till skådespelarna. Stenborg själv kallades till kungens loge. Kungen var entusiastisk över Stenborgs insats som Gustav Vasa. Så här beskriver M J Crusenstolpe det mötet:

”Från sin griljerade loge på andra raden - ett historiskt monument, som icke undsluppit våra dagars vandaliska vinningslystnad - skickade Gustav sin kammartjänare ner på teatern, för att befalla Stenborg, att genast efter spektaklets slut komma upp i logen till konungen. Så snart ridån fallit i sista akten av stycket, hastade Stenborg, klädd i Gustaf Wasas dräkt, att hörsamma befallningen. Så snart han inträdde i den griljerade logen, ropade konungen emot honom:

- Stenborg har en nåd att begära av mig för sitt sublimes spel i afton.

Efter en djup bugning och kort besinnande anhöll han om Alsheda pastorat i Småland.

Men konungen gav honom ej tid att tala till punkt, utan avbröt, överraskad och med en viss förtrytelse:

- Vad skall det heta min herre? Ärnar han bli präst?

- Visserligen icke återtog Stenborg, okonstlat och lugnt men jag vågar underdånigast begära pastoratet för min vän, hovpredikanten Mellgren, som förgäves flera gånger varit sökande vid inträffade ledigheter.

- Ja så! anmärkte konungen milt förebrående Stenborg tänker då alldeles icke på sig själv;

*och tillade, sedan han några ögonblick stillatigande överlagt med sig själv:
- Nå väl! Vad Gustav I begär kan Gustav III icke vägra. Säg Mellgren att han får pastoratet.”*

Enligt uppgift gjorde Stenborg senare affär med pastoratet och sålde det för 3000 riksdaler!

Svenskt originallustspel

Det kan kanske vara intressant att veta vad det var som spelades på denna teater? Här är några exempel.

Ett svenskt originallustspel i en akt "*Den mjältsjuka*" - av okänd författare – tilldrog sig ingen större uppmärksamhet 1784. Efter bara en föreställning lades den ner. Däremot fick "*Den förnuftige token*" av Patrat framgång. Pjäsen annonserades som "nyligen öfversatt af en vitter anonym". Detta visade sig senare vara extra ordinarie kanslisten Didrik Gabriel Björn (1757–1810) som med denna debut startade en lång karriär inom teatern. Pjäsen spelades 55 gånger fram till den 7 november 1798. Året efter spelades den på Dramatiska teatern i f.d. Arsenalen. Sista föreställningen – den 73:e – gavs den 4 september 1803.

1784 spelades också "*Kungen och skogvaktaren*" - en "opéra comique" i tre akter av Michel Jean Sedaine (1719-1797) med musik av Pierre Alexandre Monsigny (1729 - 1817). Det var en sedan 20 år i Frankrike spelad pjäs som nu också fick ett svenskt genombrott. Dessutom framfördes den med "fullständig orkester" vilket uppenbarligen hänförde den svenska publiken. Melodierna lär ha varit "intagande" enligt samtida beskrivningar.

Denna operett var den största som teaterdirektören Stenborg hittills satt upp. Genom åren spelades den många gånger fram till den 20 oktober 1792. Christina Rahm spelade rollen som Jenny, en tydliga framträdande roll.

Samtidigt som "*Kungen och skogvaktaren*" spelades, repeterades det som skulle sättas upp därefter - nämligen "*Åldrarnes dårskaper*". Om detta kunde man läsa i Dagligt Allehanda den 7 februari 1784. Då meddelades, att man inte skulle spela "Kungen" mera utan i stället den senare. Publiken hade emellertid inte fått sitt lystmäte på den första tillgodosett och skrev insändare. Några dagar senare meddelade Stenborg i Stockholmsposten att: "Kungen och skogvaktaren, som förvärfvat sig ett vackert beröm kring hela staden måtte i veckan ännu en gång uppföras"

Det finns en intressant notering att göra om Christina Rahm. Teatern genomförde nämligen så kallade beneficieföreställningar. Det innebar – om det är rätt uppfattat - att en föreställnings behållning helt tillföll en person. Vid flera tillfällen sålde skådespelarna biljetterna till "sin" föreställning från den egna bostaden. Genom åren ges många sådana "recetter" för Christina Rahm - ofta vid två tillfällen per år. 1784 gavs t ex sådan för orkesteranföraren Johan David Zander samt för fyra av skådespelarna. Därav en för Christina Rahm. I övrigt gavs en sådan föreställning "för truppen".

Förekommer flitigt

Christina Rahm förekommer flitigt i olika uppsättningar. Söndagen den 11 december 1785 är det hon som är Rosina i "*Barberaren i Sevilla*". "Hvem den första Rosina var, torde numera vara obekant; men från den 11 december gafs rollen af fru Rahm, en af teaterns användbaraste skådespelerskor", skriver Johan Flodmark i sin bok om Stenborgs teaterverksamhet.

Översättningen av "Barberaren" var gjord av den tidigare nämnde Björn. I tidningarna debatterades kvaliteten på översättningen, men hos publiken blev uppsättningen en framgång. 76 gånger spelades den på Stenborgs teater ända fram till teaterns nedläggning 1799.

Ännu en succé hade Stenborgs teater 1786 med "Julie" en opera-comique i 3 akter av Monvel, den franske skådespelare som Gustaf III år 1781 lockade till Sverige. Musiken var komponerad av Dezèdes. Kompositören hade debuterat i Paris 1772 – bara fyra år tidigare. Melodierna sägs ha varit enkla och melodiska. Detta föll den franska publiken i smaken och han fick epitetet "landsbygdens Orfeus".

Den svenska översättningen gjordes av C Manderström. Och handlingen är enkel.

Julies far, de Marsagnes önskar se henne gift med en gammal, döv och stammande greve. Genom att fly försöker hon undvika giftermål. Under sitt kringflackande i skogen träffar hon en hederlig bonde, Michaut, som själv har en dotter, Catan, som nyligen gift sig med Lucas. Rollen som Catan spelades av Christina Rahm

"Rörd af den unga frökens olycka, hittar Michaut på en list för att söka rädda henne. Han skickar sina barn, de båda makarne, till herr de Marsanges slott, där Catan hos dess ägare bönfaller om hjälp mot sin far, som hon föreger vilja tvinga henne gifta sig med en annan än hennes älskade Lucas. De Marsanges, försänkt i sorg över sin försvunna dotter, hvilken man ifrigt efterspanar, röres af det unga parets böner och lofvar att göra allt för befrämjande av dess lycka. Julie och hennes älskare S:t Alme infinna sig i detta ögonblick, då de Marsanges i glädjen öfver att åter äga sin dotter förenar henne med hennes hjärtas utkorade". (Flodmark)

Bellman stal melodin!

En rolig fotnot är att Bellman uppenbarligen också tyckte om denna uppsättning. Han har nämligen stulit melodin i Michauts romans "Lison var somnad uti lunden". Den återkommer i sången "Flodens sorl och vädrets fläkt" i Bacchi tempel öppnat!

En sak som är förvånande – jämfört med dagens teatrar – är, att man vid Komiska Teatern hade en omfattande repertoar och gav många föreställningar. Ibland samma dag. Dessutom sattes föreställningar upp på begäran.

Uppebarligen var det så, att resande till Stockholm ibland ville se en pjäs de hört talas om. I andra fall fanns det uppsättningar som var mycket populära och som publiken inte tröttnade på. Snabbaste sättet att få dem uppförda igen var att skriva insändare! I Dagligt Allehanda den 2 maj 1791 kunde man till exempel läsa följande:

*"Då de hinder af sjukdom man hittills föreburet nu förmodligen upphört, är man billigt förundrad, hvarför direktören för Komiska teatern icke låter den af så många och så ofta begärda pjesen **Amelie och Montrose** uppföras. Direktören, som eljest alltid varit van att förekomma allmänhetens önskan, kan anse detta som den sista påminnelse, hvilken fordrar antingens pjesens gifvande eller ock orsakerna till ett sådant ytterligare dröjsmål".*

Insändaren fick effekt. Fyra dagar senare spelades pjäsen!

Men tillbaka till 1789. Det året inleds repertoaren så här:

- Lörd 3 jan Listiga enfaldigheten.
På begäran: Slätterölet.
- Månd 5 jan Sophie
Sterbhus-kamreraren Mulpus
- Fred 9 jan Albert von Hasenskräck
Spökande soldaten
- Sönd 11 jan Datum in blanco eller Procentaren
Harmonikoncert av Hertig Karls hofkapell
Tillfället gör tjufven
- Onsd 14 jan Jeppe Nilsson på berget
Kopparslagaren
- Torsd 15 jan Colonien
På begäran: Slätterölet
- Sönd 18 jan Anette och Lubin
Förnuftige token
Skomakaren
- Tisd 20 jan Zemire och Azor
Enklingen
- Fred 23 jan Åldrarnes dårskaper
Tunnbindaren
- Sönd 25 jan Lisette – en komedi blandad med sång. 3 akter
- Tisd 27 jan Lisette
- Tors 29 jan Alexia
Bajocco och Serpilla

Så här fortsätter det sedan resten av året. Skådespelarlivet var sannerligen hårt och samtidigt dåligt betalt. Söndagen den 1 februari 1789 spelades för övrigt Susanna i Babylon och Slätterölet. Dessa pjäser förekommer av och till genom åren. Ofta på begäran. Föreställningen var helt en recett för Christina Rahm.

För herrar och fruntimmer

Om det var sommarstiltje eller inte kanske ska vara osagt, men 1790 annonserade teaterdirektören Stenborg följande i tidningarna. Annonsen avser juli och augusti.

”Hvar och en, som behagar erlægga 7 rdr 24 sk, bekommer 12 logebiljetter för sig och 12 för fruntimmer, hvilka gälla dessa 2:ne månader men ej längre; och emot 5 rdr erhållas 12 parterrbiljetter för herrar och 12 för fruntimmer, med samma villkor och förbehåll. Dessa

biljetter äger man att vid ingången ombyta från entré för herrar till entré för fruntimmer men ej tvärt om. Och har man med detta abonnement trott sig kunna bidra så väl till resp. allmänhetens som inrättningens förmån”.

Detta år - 1790 - gör Christina Rahm, tillsammans med några andra i truppen, succé med *”Grefven af Oldsbach”* ett drama i fem akter. Den fria översättningen var gjord av Didrik Gabriel Björn som numera även agerade. Christina Rahm har en framträdande roll. Teaterns bästa och mest erfarna skådespelare fick rollerna. En av dem var för övrigt det sena 1700-talets mest lysande stjärnskott – Eleonora Säfström.

Stockholmspostens recensent berömde föreställningen och inte minst den skicklighet med vilken rollerna utfördes. *”Grefven”* återkom med jämna mellanrum ända fram till hösten 1797 och var hela tiden lika populärt bland allmänheten.

Låg social status

Komiska Teatern beskrivs i en liten broschyr som utkommer 1791. Författare var Didrik Gabriel Björn som det här året var mycket produktiv. Häftet berättar mycket om dåtida teaterförhållanden. I förordet noterar författaren den låga sociala status som skådespelarna hade:

”Teatern, detta sedolärans tempel, skulle ej i något land saknat sin dyrd, om dess präster och i synnerhet prästinnor varit af mera sedolära. Man sökte ej i folkslagens lynnen orsakerna till det förakt, hvarmed man ansett scenens yrken och dess idkare; man finne dem i de förras art och i de senares förhållande. Fördomen bevarar väl ännu något af sin ifver, men snart skall denna om ej släckas åtminstone försvagas, sedan dramatiken hunnit höja sig till ett ädlare slag och dess dyrkare börjat erkänna sedernas värde”.

I häftet räknas landets teatrar upp. Det finns tre i Stockholm och två i Göteborg. Detta år ser personalförteckningen på *”Svenska Komiska Teatern”* ut så här:

Direktör: Herr C Stenberg, hofsekreterare

Regissör: Herr D G Björn

Aktörer: Herrar M Bonn, A Lundberg, O Ljunggren, J P Lindskog, C Bonn och J Sundman

Aktriser: M:llerna El. Säfström, C L Stenberg, fru C Rahm, m:ll M S Lagerqvist, fruarna C Löfblad och B M Modeer

Med nädigste tillstånd till biträde:

Från Dramatiska teatern: Herr C G Schylander, inspektor

Från Kungl operan: Herrar Dahlqvist, Björkman och Annerstedt

Kungamordet ändrade allt

1792 blev som bekant ett omtumlande år. Den 16 mars blev Gustaf III skjuten på Operan. Han avled sedan den 29 mars. Med kungens död förändrades inställningen till teater från hovet. Carl Stenberg sjöng för övrigt känslösamt på begravningen, grät öppet och hade svårt att få fram orden.

Efter de omedelbara stängningarna hämtar sig teaterverksamheten så småningom igen. Stenberg är flitig och presenterar för Stockholmarna den ena föreställningen efter den andra. Skillnaden mot tidigare är, att den kungliga gunsten saknas.

1795 satsar teatern på endast två nya ”sångpjäser” – *Sargines* och *Italienskan i London*. Dessutom spelades ur den tidigare repertoaren sådant som *Rikard Lejonhjärta*.

Christina Rahm spelar också i *Sargines* (Även kallad Kärlekens fosterson). Det är ett skådespel med sång i fyra akter. Handlingen utspelar sig i det medeltida Frankrike. I den tryckta pjäsen kan man läsa följande beskrivning av den fjärde akten:

”Dekorationen visar ett landskap med en by längst i fonden. Vapenbrak och fältskri, ljud av trumpeter, pukor och trummor höras. Då och då passerar flockar af dels slagna, dels sårade soldater förbi. På afstånd synas trupper, i oordning rusande ur byn, förfölja bondfolk, som med rop af fasa och förtviflan flyr för dem. Plötsligt utbryter eld från hustaken. Mödrar med späda barn på armarna, sönder som bära sina gamla föräldrar, män släpande sina döende hustrur ut ur husen – alla söka rädda sig undan lågorna. Den härjande elden tilltaget med dagsljuset, som alltmera börjar upplysa horisonten. Därpå stor combat, hvarefter slutscenen följer.”

Det blev för bra!

Nu kan man förstås undra hur detta skulle lösas på en liten teaterscen? Uppsättningen krävde såväl många skådespelare och statister som kostymer. Vad man vet, är att det lades ner mycket pengar på denna uppsättning för att få fram bra effekter. Och man lyckades över förväntan!

I Dagligt Allehanda recenseras föreställningen och särskilt berömmar skribenten slutscenen ovan. Men uttalar även en viss tveksamhet över omfattningen:

”...men på samma gång ingaf även de från dessa små, nära lågande bagarbodar med nedfallande eldbränder på en så trång teater mycken farhåga hos åskådarne, i synnerhet damerna, hvarför uttalas önskvärdheten af att förminska det krigiska mordbränneriet i sista akten...”

När seklet närmar sig sitt slut, börjar det bli allt mer besvärligt för den Stenborgska teatern. Ekonomin blev bara sämre och mycket talade för att teatern skulle tvingas stänga. De förhållanden som gällde när Carl Stenborg tog över efter sin far Petter var nu helt förändrade.

Den 16 april 1799 spelades den sista föreställningen på Komiska teatern vid Munkbron. Det blev *Rikard Lejonhjärta* som spelats många gånger genom åren. Den skönsjungande Carl Stenborg hänförde publiken en sista gång med en aria och förträffligt violinspel.

Huset revs 1899 för att ge plats åt det till saluhallen hörande Köttorget. I dag ligger Gamla stans tunnelbanestation där en av teaterns ingångar fanns.

Utfattig änka

Christina Rahm var nu 37 år och skulle inom ett år bli änka. Hon fick emellertid anställning hos en teaterdirektören Johan Anton Lindqvist som 1799 bildade en resande trupp av skådespelare från Komiska teatern. De spelade i Göteborg fram till mars 1800. På hösten detta år avlider perukmakaren Jacob Rahm i det yttersta armod. Fattigbeviset från Stockholms stadsarkiv talar sitt eget språk:

”Att Hårfrisören Jacob Rahm som d 20 December 1800 död blifvit men at sterbhuset var uti så fattigt och utblottat tillstånd så att inte det Ringaste var som til bouppteckning kunde uptaga heller verdera låta, det varder af undertecknade till et sandferdigt bevis lemnat.

Stockholm d 27 Julii 1801 A L Zethraeus

Sanningen häraf bestyrcker äfwen undertecknad, som noga i liftiden kände des torftiga belägenhet. Carl Fr Ortman Kongl hofpred och Comminister wid Nicolai”

Änkan måste tydligen flytta, för 1801 är hon mantalsskriven i krog nr 265. Hennes tidigare arbetsgivare Carl Stenborg bildar 1804 ”Svenska Komiska Teatertruppen” som från september det året börjar besöka de större svenska städerna. Christina Rahm är en av skådespelarna. I slutet av maj 1805 anländer truppen till Karlskrona från Linköping. Efter Karlskrona stod Kalmar på tur. Den 27 september 1806 spelar man på nytt i Karlskrona och först den 3 december avreser sällskapet till Linköping. Komiska Teatertruppen spelar sedan 1808-09 i Göteborg innan den upplöses.

Jakten går vidare

Paret Rahm dyker upp som ur tomma intet 1782. Det har hittills inte gått att hitta dem i Stockholm före detta år. Kom de möjligen från någon annan del av landet? Inte omöjligt. Namnet Hinz förekommer t ex kring de småländska glasbruken och Stenborg den äldre turnerade ju i landet. Det finns noteringar om detta resande teatersällskap från platser som Kalmar och Karlskrona.

Sonen Carl Jacob bytte namn till Rahmé och försökte sig på en militär karriär. Han blev löjtnant och ingick Hertigen av Södermanlands livdrabantkår. När Gustav den IV landsförvisades blev Hertig Karl kung och kåren upplöstes. Men, det är en annan historia.

Crister Lindström

Fotnot: Upptäckten att Christina Rahm var sångerska och skådespelare förklarar en del av generna. Eller kanske inte. Men hon var min farmors, mormors, farfars mor. Hela släktträdet finns på www.lindstrom.hem.nu

Vill du ha kontakt, finns jag på crister.lindstrom@telia.com eller 08-650 94 19

SLÄKTDATA

Jacob Rahm (1757 – 20 dec 1800) Perukmakare

Christina Hinz (1762 - 3 jan 1837) Aktris

Barn

Christina Charlotta Rahm (13 jan 1785 – 13 dec 1841) Sömmerska

Carl Jacob Rahmé (27 apr 1786 – 30 sept 1853) Löjtnant

Anna Sophia Rahm (18 jun 1787 -) Död före 1837

Gustaf Rahm (31 okt 1788 -) Död före 1837

Hedvig Eleonora Rahm (21 jan 1790 -) Död före 1837